

mind alaki legnagyobb különbféleségével a közös forrás egyezhető.“ —

Ismertetés nem lehet a könyvnek kiírása : de úgy reményelem, e rövid ismertetésből is Müller könyvének mind nagy érdekessége mind gazdag tudománya észrevehető. S ha ebben nem csatlakozom, a kitűzött célt is elértem, mely volt : kitüntetni, mik a nyelvtudománynak eddigi eredményei, s ha jut-e nekünk is munkarész abban. Láttuk, hogy igen is jut, az áltaji nyelvészet körében, mely a legsájtabb magyar nyelvészet!

HUNFALVY PÁL.

A MAGYAR NYELV KÉPZŐIRŐL.

(TEKINTETTEL FÁBIÁN ISTVÁN CZIKKÉRE).

Fábián István itt (1—13. lap.) a cselekvés egyszeriségét jelölő *d, van, ven* és *n* igeképzőkről akarván értekezni, következő föltevéseket czáfol, úgymint : I. hogy valamennyi egytagú szó tiszta gyökszó volna a magyar nyelvben ; II. hogy minden többtagú szónak első és kezdő tagja gyökér volna. — Nem hiszem, hogy valaki a Fábiánétól eltérő véleményben lehetne. Bizonyos az, hogy nem minden egytagú magyar szó gyökszó ; az is bizonyos, hogy nem minden többtagú szónak első vagy kezdő tagja gyökér. Ámde még bizonytalan, melyik szó vagy első tag gyökszó tehát ? A feleletet arra csak lassankint szoríthatjuk ki a nyelvtényekből, a mint t. i. ezekkel lassankint megismérkedünk. Az efféle kutatásban igen könnyen vétetünk, mert a tények ismeretéhez tartozó tanúságokat nem lehet bárkinck is egyszerre és teljességgel előhozni. Ha valahol, itt kell egymást kiegészítenünk. Közleni akarom tehát észrevételeimet az I. és II. alatt felhozott egyes tényekről ; meglévén győződve, Fábián barátom is szívesen egészíti ki az én mulasztásimat is.

Az I. alatt (a 2. lapon) többi közt fel vannak hozza *hám, vám, tám*, melyek nem volnának gyökszók, hanem *haj, vaj, taj* gyökszók-ból erednének. Ráhagyván e föltevést, lássuk először is képzőjüket, mely *m* (am). E képzőt mind ekkoráig igetöhhöz járúlónak tudjuk, mit számtalan példákkal lehetne a magyar, finn és török nyelvből

bebizonyítani, milyenek p. o. foly-*am*, a török düse-*me* (terítme, terítmény, kövezet), a finn tietä-*mä* (tudo-*má-ny*) stb. Igetők-e a fölvett gyökszók : haj, vaj, taj? A *haj* = héj, fahéj; ez nem volna igető : de a *hám-lik* ige csakugyan világosan a héj-hajra mutat. Idáig azt gondolnók, hogy ez igében : há-*m*(lik) az *m* képző nem volna olyanféle *m*, mely igéből névszót alkot, milyen a foly-*am*-ban, düse-*me*-ben, tietä-*mä*-ben van, hanem tán inkább olyan, mely magát az igét képezi, milyen van a bo-*m*(lik), ro-*m*(lik)-ban.

A *vám*-nak gyöke volna *vaj*, „mely azonos az osztják : vej-em, finn vie-n (viszek) igékkel,“ s *vám* volna vitelbér. — A *vám* szót csakugyan lehetne így taglalni, ha egy nehézség nem gördülne elő, melyet a vogul mutat ki világosan. Ebben a *vi* [= vi(sz), finn *vi*], *vim* viszek, szenvedő képzővel *viáui* vivődik, vitetik, *m* képzővel *viáuem*, *váuem* vitetett valami. Ha tehát a *vám*-nak gyöke *vaj*, ennek már szenvedő képzője volna, s jelentene : vitet(-ik). Úgyde lehet-e fölteni, hogy a magyar nyelvbe bármely igenév képzésére olyan jelölő csúszott volna be, mely a vogulban és osztjákban a szenvedő igét képezi, a magyarban meg nem? Hogy igennel bátorkodjunk felelni, arra még több példát kellene tudnunk, melyek hasonlót mondanak. — A vogul *viáui* = vivődik. Lehet-e a magyar szót így taglalni : viv-ő-d-ik, miszerint ő-ben lappangana a vogul *au* szenvedő képző, nem pedig az őd-ben? s a *d* vagy ismétlődő szenvedő rag, vagy másvalami volna, mit még nem tudunk? Mind erre nem bírnak még felelni. De ha nem volnának e nehézségek, *vám* lehetne = *váuem*, s nem jelentene ugyan vitelbért, de vitetett valamit. Sőt ki is kerülhetnők az említett nehézségeket, ha a *vám* szót nem a *vi*, *visz*, hanem a *vau*, *vaj* (vogulban = tud, tehet) ige-*gyökből* származtatnók, a mikor *vá-m* igenesen annyi volna, mint *recognitio* (juris). De nagyon is szép és tudományos egy származtatás ez, azért sem ajánlhatom. Azonban akár ezt akár amazt téve föl, az *m* a vá-*m*-ban csakugyan olyan képző volna, milyen van a foly-*am*-ban stb.

Mit mondhatunk a *tám*-ról? Ha ennek gyöke *taj*, képződése hasonló volna az előbbiéhez. Ámde a gyököt igeszónak vegyük-e vagy névszónak? Ha névszónak; az *m* képző nem illenék hozzá, minthogy igékhez szokott járúlni. Ha igének vesszük, az igeséget sokkal nehezebb kisütöni, mint a *vaj*-ét, mely a *vámnak* volna ige-gyöke. — Ajánlhatunk egy más föltevést, mely talán közelebb vihet bennünket a valóhoz. Tudjuk, a finnben *nous-en* támadok, és *nous-*

tan támasztok; a finn szó mindjárt a testvér esztben: *tous-en, tous-tan*. Nem lehetne-e gondolni, hogy *tous* = *tam-d*, és *toust* = *tam-szt*? miszerint a finn-eszt szók *ou*-ja a magyar szóban *am*-má lenne? E föltevés mellett csak a magyar hosszú *á* volna még megfejtendő. Ha ez se hozzájáruló képző által, se összevonásból nem keletkezett, hanem pusztá ejtésbeli tünemény: úgy mását a *vágni* szó mutatja fel, mely *vagd*lni, *vagd*osni származékaiban elveszti az *á*-t, s azért az a *vágni*ban sem lehet egyéb, csak ejtésbeli. — Nem mondhatom, hogy eltaláltam a *hám, vám, tám* szók igazi képződését: de azt mégis világossá tehettem, hogy az *m* e három szóban a szóképzés nem azonegy foku és természetű tényezője, s azért más-más tekintet alá csik.

Fábián barátom u. o. a *vég, tyúk, csék, lyuk* szókat így taglalja: *vej-g, tyu-k* (tav-uk), *csé-k, lyu-k*. Ezek: *tyúk* és *lyuk*, mint tudjuk, *tik* és *lik* is. Minthogy a *tyúk* szó világos viszonyban van a török *tavuk*-kal, a törökben pedig a *tog*-mak = *toj*-ik ige nem látszik a *tavuk*-kal úgy egyezőnek, hogy *tav* = *dog* volna: én a török szót nem taglalnám, hanem ráhagynám, hogy talán hangutánzó. De ha a törököt nincs okom, a magyart nem is szabad taglalni. Nekem úgy látszik, a nyelv oly kevéssé nevezte el a *tyúkot* a *tojásról*, mint nem a *farkast* a *fark-ról*. — A *lyuk* szót meg azért nem merném taglalni, mert nem illik a *csék* és *fék* sorába. Ezek, világos, hogy így lettek: *csev-k, fej-k* vagy *csev-k, fev-k* (e helyett *cső-k, fő-k*): de a *lyu* nem mutat hosszú *ú*-t, mely (*ly*)*uv*-ból származnék. — Ha a *csék, fék* származása bizonyos, föltetszik, miért nem lett *vej-k* is *vék*, s miért van *vég*? Talán a *vég* igenesen megfelel a finn *püü*-nek, miszerint ez egy szónak két magyar megfelelője volna: *fej* és *vég*, a mint ott valóban is a *kettőnek* jelentését magában egyesíti. Ha a finn *püü* *vo*-gultán *pong* és *päng* lehet: ugyan az a magyarban is *fő, fej* és *vég* lehetne, mint a törökben is *bas* és *beg* vagy *bej*.

A 3. lapon olvassuk „12) *nyüg*, ha jól látok, eredetileg *nyü-g*, a *nyü-r* = finn: *nuora* szóból g képző által alkottatott.“ A finn *nuora* nem érdemel több nyelvészkedési gondot mint a magyar *zsinór*; ezek szakasztott másai a finn *kuola*-nak és magyar *iskolának*;

a német „*schnur*“-ból vált a magyar *zsinór* és finn *nuora*

„ „ „*schul*“-ból „ „ „ *iskola* „ „ *koula*.

Ugyan e lapon a magyar *avar* szó annyi volna mint *av-har*, azaz elavúlt *har*, *fü*. De honnan tudjuk, hogy *har* = *fü*? A *hernyó*

szóból, mely *her-nyű*? Úgyde miért nem maradt *harnyónak*? Bizonyosan azért, mert *hernyó* talán szláv szó. Innen van hogy a hernyó emészti ugyan a leveleket — a fűvet ő sem kántja — de nem teremti a har-t. — A *lóher* is inkább *lóhar*, vagy *löhara* volna, ha vonatkoznék az ügyvélt har-ra. Azután itt is az a baj, hogy még nem láttam a *löhere*-nek keresztlevelét. Schonnai legényekre, kiknek születés-helyök előttünk isméretlen, legjobb akarattal sem lehet genealogiai származtatásokat alapítani. — Félek, nagyon félek, a 4. lapon olvasható *vargánya* sem tevődhetett össze a vogul *vuar* és jakut *kunákt*-ből.

A *sigér*, *süger*, szó engemet is sokszor ingerelt már, minthogy vogul tanulásaim közben gyakran kell halászgatnom, pedig én se a halakat se a hálók neveit nem ismérem. A *sigér* külső alakával az *egér*, *gyökér*-höz látszik tartozni. Vajjon ezekben a *sig*, *eg*, *gyök* szók össze vannak-e téve az *ér* szóval? vagy ez képző, s amazok gyökök? Az *egér* finnben *hiir(e)*, a *gyökér* ott *juur(e)*, tehát=e-ér, gyö-ér, a torok-hang kiesvén, mi gyakran történik; így a török *ogur*, magyarban ór, *ogri* = órv. Ha tisztelt barátom e finn közmondás után :

kiiskinen kaloja vanhin,
vata vanhin pyydyksiä,
pata vanhin astioita
(a sigér a halak legrégibbe,
vonó háló legrégibb fogó eszköz,
fazék a legrégibb edény)

megmondhatja, hogy a finn *kiiskinen* = magyar *sigér* : szinte merném alítani, hogy az osztják *s'er*, cseremis *s'ir* = magyar *sigér*. De a finn *hiir*, *juur* után bizonyos, hogy az *egér*, *gyökér* szók *ér*-je nem képző, hanem a szók egyik eredeti alkotó része; mit még a vogul *tänger* is bizonyít. E tanúság megértésére tudnunk kell, hogy a vogul nyelvben az előhangú *t*-nek a magyarban gyakran nem felel meg semmi, p. o. *ev* (eszem, evém) vogulban *té*; *ered* vogulban *täret*; így *egér* vogulban *tänger*. Azonban ez ugrás nem történik átmenet nélkül, mit e példák mutatnak :

ev(sze)m	syö-n	je(re)m	té-m
egér	hiir	sič-an	tänger
ered	—	—	täret.

A magyar magánhangzót már a finnben *h* vagy *s* előzi meg, az *s* pedig a vogulban *t*; tehát a magyar *egér* vogulban *tü(n)ger*. Még az *n* hang a *g* előtt tetszhetik föl; de tudván, hogy a magyar *fog* vogulban *ponk*, a magyar *ad* finnben *ant*; a magyar *eb* vogulban *amp* stb. miből azt következtetjük, hogy az *iny-*, *fog-* és *ajak-*hangok szeretnek magok elé *n*-et vagy *m*-et fogadni: abban, hogy a magyar *egér* vogulban *tänger*, semmi rendkívüliség nincsen. Az egész okoskodásból pedig azt akarom kimutatni, hogy a *hiir*, *egér*, *tänger* szók igen régtől fogva az *er* tagot úgy tartják, mint az eredeti szóhoz tartozót; minél fogva nekünk most bajos azt állítanunk, hogy *egér* szónak gyöke *eg*, és képzője *ér*. Mi még világosabb lesz, ha kiegészítjük a rokonsági sort, így: *egér*, finn *hiir*, votják *šir*, mordvin *šerjer*, vogul *tänger*, osztják *tenger*. Nem tudom, a török *sičan* bizony számítható-e e rokonsághoz; mindenestre távolabb esik tőle. Vegyük most a *gyökér* szót is, mely mordvinban *jur*, és törökben *kök*. A török szó azt vitatja előttünk, hogy gyök = kök; tehát hogy *ér* a gyökérben már képzőféle.

Itt hát a finn és mordvin nyelv tanúsága különbözik a török nyelv tanúságától. A kettőt így lehetne egyeztetni, hogy mondanók: a török, bölcselkedés nélkül, elvesztette az *er* tagot, mint mi azt bölcselkedésből ejtjük el most, „*gyök*“-öt írván „*gyökér*“ helyett; hogy hasonlót mi is tettünk már bölcselkedés nélkül, mert nálunk van „*gég*“ a törökben pedig még *göküs*, göks a *gég*. — De a történeti tanúság, melyet az *egér* és *gyökér* szókból kivonhatunk, az, hogy a magyar és finn nyelvek később váltak el egymástól, mint ők mindnyájan a töröktől; a kivonható nyelvészeti tanúság pedig az, hogy még sokáig fogunk a szók fejtegetésében inogni, mert még sokat kell napfényre hozni; napfényre pedig csak az hozogat egyetmást, ki a szófejtegetést üzi.

Azért folytatom még észrevételeimet Fábián cikkére. Ő az *arszlan*-t (az 5. lapon) így taglalja: orosz-lány; „orosz, oroz = rapit, a laj pedig a héber laba, labah az ordítás hangját utánozó, és megszire elterjedt szó lévén“, honnan a görög és német szó is eredne. — Elfogadható-e ez a vélemény? Lássuk.

Az *orosz*, török *arsz*, egyenlő volna az *oroz* igével. Az *oroz* magyar ige, melynek gyöke *ór*, finnben *var*, törökben *ogr*. Ezekből lesznek névszók: *ór-v*, *var-k*, *ogr-i* és *ogr-u* = zsvány, s ezekből továbbá igék: *ór-v-z* (*oroz*), *var-(a)k-t* (*varast*), *ogr-u-la* (*ogurla-mak*).

Ha már mind a magyar, mind a török nyelv ez igékből alkották volna az *oroszlán* szót: hihető-e hogy a török nem a maga igéjét, az *ogurla*-t, hanem a magyart, az *oroz*-t veszi arra? s hogy اوغرلا helyett اوس-ot ejt és ír? Pedig اوغرلان *ogurlan* = zsvány, még a szó utótagjára nézve is törökös volna. Én tehát azt hiszem, a török ارسلان és magyar oroszlán nem fejthetők meg az *oroz* és *ogurla* igékből.

Még kevesebbé gondolom, hogy a magyar *térd* a török *düş* (a 8. lapon) igével áll viszonyban; még pedig azért nem, mert a magyar *tér*-d = török *diz*, viszontag a török *düş* = magyar *dül*; *dü*-sür = *döl*-t, *dölyt*, *dőjt*, *dűjt*.

Végre, helyesen rójja meg Fábíán barátom a Magy. Nyelvészet VI. 476. l. kifejezett állításomat, hogy „a magyar szókat csak addig szabad elemeznünk, meddig jelentéssel bíró részeket tudunk bennök megkülönböztetni“, mert igaza van F.-nak, hogy „az elemek jelentésének kinyomozásában a magyar nyelv terére való szorítkozás oly szűk korlátok közt engedné mozogni a magyar szók elemzését, s képzőink nyomozását, hogy e téren alig bírnánk egy-két lépéssel tovább menni, mint a meddig haladnunk ez ideig lehetne“ (az 5. lap.). — Állításom nem olyan nyomozásokat illet, melyeket ez úttal itt is olvasunk, hanem nyelvtanokat, melyek elvből is a magyar nyelv terére szorítkoznak. Ezt hát ott világosabban kellett volna kifejeznem. Könyvben, mely igenesen a rokon nyelvek fejtegetését tűzi ki célul, a legbátrabb taglalásokat és összehasonlításokat helyén látom; arra nézve a kérdés csak az, bír-e az író a kellő tudománnyal. Tankönyvben sokkal több korlátolást tartok szükségesnek, ha a tanítás célját tekintjük.

Most általmegyek a cselekvés egyszerűségének értelmét képviselő hangokra, melyekről Fábíán tüzetesen értekezik.

Az egyszerű cselekvést jelentők: *d*, *van*, *ven*, és *n*, mit szerző igen helyesen *ád* elő, kivéve, hogy elcseréli a képzés sorát, az *ít* sort az *ül*, *úl* sor elibe helyezvén, mi, felfogásom szerint, nem állhat. Az *ül* *úl* képző előbbvaló, azután következik az *ít* képző, mely *ül*-t és *úl*-t-ből alakul, így: *bó*-d-*ül*, *bó*-d-*úl*-t, mi kitetszik nem csak régiségeinkből, p. o. igazultatik, ma igazittatik, tanojtani = tanul-tani, ma tanítani, hanem némely igék mai alakjából is, mint *fül* (vízbe *fül*) és *fojtani* = *fultani*. — A magyar igeképzők egy rengeteg erdőt tesznek, melyben eltévedünk. Nem volna-e jó, némi osztályo-

zást elfogadnunk, mely a dolog természetéből származik, könnyebbé teszi a felfogást és egymás értését. Bátor vagyok itt illyes osztályozást javasolni.

Az igeigyököt elhagyván, mint a mely igető is lehet, nem is p. o. *tud* szerintiünk igeigyök, s egyszersmind igető, ellenben *moz* csak igeigyök, de nem igető, a javasolt osztályozás az igetőt veszi alapjául, s mondja: van *csupasz igető* s van *képzős igető*, p. o. *tud*, *hal*, *hall*, *él*, *vet*, *csap*, *fű* stb. csupasz igetők, minthogy ezeken nem bírnunk fölfedezni képzőt, mely által a szó igetővé vált volna: ellenben *szó-l*, *fű-l*, *dű-l*, *moz-(o)g*, *dör-(ö)g*, *ren-g* stb. képzős igetők, minthogy van képzőjük, mely által a szó igetővé vált. A képzős igető lehet továbbá *egy*, *két*, *három képzőjű igető*, p. o. *moz-o-g* egy képzőjű, *moz-g-a-t*, *moz-d-ú-l* két képzőjű, *moz-d-ú-l-t*, most *moz-dít* három képzőjű igetők. Az igetők már mind *igenemmel* járnak, miszerint azok vagy kihatók, vagy bennhatók, vagy visszahatók (az alanyra hatók); azonkívül még más képzők által *fajokra* oszlanak el. Az igefaj természet szerint fölveszen még mód- és időképzőket, s utóljára személyi ragokat. E szerint volnának: *tőképzők*, még pedig *első*, *másod*, *három rendű tőképzők*, *fajképzők*, *módképzők*, *időképzők*.

Az igetők fölveszik a faj-mód- és idő-képzőket; azok erre nézve egy soron állanak, mit e tábla mutat:

	Csupasz igető	Egy képzőjű igető	Két képzőjű igető	Sok képzőjű igető
	<i>tud</i>	<i>tap-o-g</i>	<i>csap-d-o-s</i>	<i>csap-dos-kod</i>
igefaj képzők	<i>tud-at</i>	<i>tapog-at</i>	<i>csapdos-tat</i>	<i>csapdoskod-tat</i>
	<i>tud-at-hat</i>	<i>tapog-at-hat</i>	<i>csapdos-tat-hat</i>	<i>csapdoskodtathat</i>
	<i>tud-at-gat</i>	—	<i>csapdos-tat-gat</i>	<i>csapdoskodtatgat</i>
	<i>tud-at-gat-hat</i>	—	<i>csapdos-tat-gat-hat</i>	<i>csapdoskodtatgat-hat</i>
igemód képzők	<i>tud-j</i>		<i>m i n d e n ü t t u g y a n a z o k</i>	
	<i>tud-na</i>			
	<i>tud-ni</i>			
igeidő képzők	<i>tud-a</i>		<i>m i n d e n ü t t u g y a n a z o k</i>	
	<i>tud-ott</i>			
	<i>tud-ott vala</i>			
ragok	<i>tud-o-k</i>	Látszólag az igenemhez képest különbözők, valóban mindenütt ugyanazok.		
	<i>tud-sz</i>			
	<i>tud-nak</i> stb.			

Ha elfogadjuk ezen felosztást, az igék körüli tudományos munkának feladata lesz: *először* a csupaszigetöket összeszedni. A csupaszigetők természet szerint *eredeti igék*. Az eredeti igék megint vagy olyanok, melyek töjjet a jelentő mód jelenidejű egyesszámú harmadik személye mutatja, mint: tud, hal, hall, él, hat stb. vagy olyanok, melyek töjjet a történeti múltnak alakja tünteti ki, mint val (vagyok), lev (leszek), tev (teszek), vev (veszek), hiv (hiszek), viv (viszek), men (megyek), ev (eszem), iv (iszom), alv-ék (aluszom, alszom), fekv-ék (fekszem) stb. s melyek az által is nevezetesek, hogy az említett jelenidejű harmadik személyt *n* raggal jelölik, mint *van, leszen, teszen, viszen* stb., mely rag más igéknél nem fordul elő.

Másodszor feladatunk lesz a képzős igetöket összeszedni, melyek mind *származott igék*, s melyek vagy névszóból származnak, p. o. szem-e-l, fül-e-l, kez-e-l, láb-o-l, szív-e-l, fej-e-l, jav-a-l; fehér-l(ik), piszkos-od-(ik) stb. s itt rendszerint elő kell majd adni, milyen névszóból (dolognév, tulajdonságnév, számnév, igésnév, viszonynév) milyen képző által válik igető; — vagy igeigyökökből származnak az igék, p. o. azok, melyeket Fábían a *d* (9. lapon) és *van ven* (11. lapon) képzők alatt hozott fel.

Harmadszor a képzős igetöket el fogjuk azután osztályozni *egy képzőjű, két képzőjű, sok képzőjű* igetökre, s a két utóbbi osztályban megint különbséget tenni az *elsőrendű, másodrendű, harmadrendű* képzők közt, ezen a sort akarván érteni, melyben előfordúlnak a képzők, p. o. *mozdul* képzős igető, még pedig két képzőjű: *d* és *ül* képzőjű, melyek közzül *d* első rendű, *ül* másod rendű igeképző. Itt nyílik azután tágas mezeje a nyomozásnak, mely az illető képzők eredetét és jelentését akarja meghatározni, mint imént Fábían István az egyszeri cselekvést jelentő igeképzöket igyekvék magyarázni és határozni, hol is nem egy tényre derített világosságot.

Negyedszer megkülönböztetvén ugyan az *igetö-képzöket* az *igefaj-képzöktől*, még is számba fogjuk venni, hogy a kétféle képzők jelentései hol egyezők, hol különbözök, s azért nem minden fajképző járulhat minden töképző után. Ezt már a csupaszigetöknél is tapasztaljuk, melyek eredeti jelentéseik szeriánt nem minden fajképzőt fogadhatnak el, p. o. a *hal* moritur, ige könnyen fölveszi a *hat* fajképzőt: halhat, de bajosan veheti föl a *gat* fajképzőt, mert nem igen mondhatjuk: halgat. Ha a töképzők értelmét, eredetét kutatjuk: bizonyosan a fajképzők abbeli kikutatását sem mellőzhetjük.

Szükségtelen végig elősorozni a tenni valókat, mert ez nem is tartozik javaslatomhoz, mely egyedül arra czéloz, hogy a rövid szóval előadott osztályozás által könnyítse a magyar nyelv igetanát.

Azonban mind a *tő*- mind a *fajképzők* értelmét bajos lesz mindaddig kikutatnunk, míg eredetöket meg nem határozandjuk; pedig erre nézve még a legnagyobb bizonytalanságban vagyunk. Itt példának okáért a *dos* képzőt *d* és *s*-ből összetettnek fogadom el: vajjon így van-e a dolog? Ha a *lök-öd-ik*, *lök-dös* vagy *lök-döz*; *bök-öd*, *bök-öd-i* (*bök-öd-és*), *bök-dös* vagy *bök-döz*; *fáj*, *fáj-dal*, *fáj-d-ül*, *fáj-d-ít*; *vág*, *vag-dos*, *vag-dal* igetöket tekintjük: legkisebb kétségünk sem lehet az iránt, hogy a *dös*, *döz*, *dül*, *dít*, *dal* nem összetett *tő*-képzők volnának, épen úgy, mint a *gat* összetett *faj*-képző, a *csapogat* szóban, vagy a *tapogat* szóban, mely szokottabb az előbbinél. Mert ha van *tap*, *tap-od*, *tap-os*, *tap-og*, *tap-og-at*; ha van *csap-od* (honnan *csapodár*) és *csap-dos*, *csap-döz*: úgy az összetétel világos. Láttuk, hogy Fábían is a 7. lapon így taglal: *bök-öd*, *döf-öd*, *pök-öd*, *bök-d-öz* stb. *csip-k-ed* stb. s a 9. lapon így: *bö-d-ít*, *bö-d-ül* stb.; valamint tehát már a *dül dít* képzők összetett voltáról bizonyosak vagyunk, úgy el kell fogadnunk a *dos*, *dös* képzőnek összetettségét is. — A *kod* tőképzőről, legalább egyelőre, nem mernők állítani, hogy összetett volna; de ha elgondoljuk, hogy *tap-od* egy *tapást* (ha szabad így mondanom) jelent, mint *csap-od* is egy *csapás-tevést* jelentene, ha szokásban volna; *csap-kod* pedig bizonyosan inkább a *tapogat-nak* gyakoriságához, mint sem a *tapod-nak* egy *tapás-tevése*hez hasonlít: a *kod* tőképzőnek összetett volta is ki kezd világosodni, s ebben, mint láttuk, Fábían egyet ért velem.

Ha a *dül dít* tőképzők összetettek, lehet-e azokat úgy értelmezni, mint Fábían a 10. lapon értelmezte? Ó ott a *d-t*, mely a *cselekvés* egyszerűségét teszi ki (*bök-öd*, *lök-öd*, *fáj-d*) a finn *ahta*, *ahda* képzőhöz hasonlítja, melynek ugyan oly jelentése van, p. o. *komahda-n* = *kon-d-u-l-ok*; s minthogy állítása szerint a finn képző a finn *yht* = *egy*, szóval látszik megegyezni, tehát a finn *ahta*, és magyar *d* képzőnek értelmét is az *yht*, egy szóból, hozza ki. — Ez valószínű volna, ha a magyar képzőnek *ül ít* részét is megmagyarázná (*bödül*, *bödül*, *bödít*, *bödít* stb.). Minthogy pedig az épen csak a *d*-nek értelmét fejtí meg, az *ül*, *ül*, *ít* értelmét pedig meg sem fejtheti: ama magyarázat csak félig áll. Egyébiránt az nem nagy baj, ha nem bírjuk is eleinte a képzők értelmét meghatározni: csak magokat a kép-

zöket ismerjük ki először. Most szinte még elég tudnunk, hogy a *dúl*, *dít* az említett szókban így taglalhatók: d-ül, d-ül-t (d-új-t d-ij-t, d-i-t). — Föltéve, hogy a *d* = *yht* = egy: mit jelent az *ül*? Hogy *zöld-ül*, *sárg-ül* annyit teszen, mint zölddé, sárgává lesz, mindnyájan tudjuk, mely értelmével nagyában egyez a fehér-*ed*-(ik) is: de *zöld-el*, *fehér-l*-(ik) annyit tesz, hogy zöldnek, fehérnek látszik, zöld fehér szint mutat. Ennélfogva kell, hogy az *ú ű*-ben rejljék a *zöld-dé*, *sárgá-vá* levés, talán így: *zöld-ve-l*, *sárg(a)-va-l*, miből azután *zöld-ü-l*, *sárg-ú-l* lett.

Bármilyen nehéz legyen is azonban az igetők képzőinek taglalása és értelmezése: nagy előnye az mégis a tárgynak, hogy itt csupán bel-földi, magyar-áltaji, tényezőkkel van dolgunk, nem úgy, mint a dolognevek körül, melyek közzül ha ki nem vetjük az idegen szókat, gyakran magyar képzőnek vesszük, mi az nem lehet. Fábíán is csalatkozik, midőn p. o. a *bal-ha* szót magyarázgatja, mely a *bal-tat* ugrást jelentő igetöből és *ha* képzőből volna alakúlva (a 7. lapon). — A kis ugró, szlávul *blha*; azt nekünk a magyar és rokon nyelvek terén nem kell magyaráznunk. A „Magyar Nyelv Szótára I. 715. hasábján is haszontalanul vesztegeti tudományát, s midőn végül azt mondja: „Megegyezik vele a hellén *ψύλλος*, *ψύλλα*, német *floh*, latin *pulex*, szláv *blha*, *blokha*, *blecha*, török *pire*“: az olvasó nem tudja, mi az egyező, az állat-e? miszerint a görög, német, latin, szláv, török *bolha* ugyan azon *bolha*, mely a mienk, vagy a szók egyeznek-e? De hogy a *bolha* szó csak a *blhk*, *floh*, *pulex* társaival megmagyarázható, a szemlátomás győzi meg az embert: ellenben a finn *kirppu* és *sonsar*, az eszt *kirb*, *vojják pīč*, mordvin *šifau*, török *pire*, melyek *bolhát* jelentenek, se a *bolhából*, se egy-másból nem magyarázhatók meg.

HUNFALVY PÁL.